

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣΕΩΣ

«Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με
Χριστῷ» (Φιλιπ. 8', 13).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

1. Εἰσαγωγή. Τὸ παράδειγμα τοῦ Δημοσθένους.
2. Τί εἶναι βούλησις καὶ βουλευτικὴ ἐνέργεια. Σχέσεις τῆς βουλήσεως πρὸς τὴν γνώσιν, τὸ συναίσθημα καὶ τὸν ἐνστικτώδη βίον. Τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας. Αἱ ἀξίαι ὡς κίνητρα καὶ ἐλατήρια τῆς βουλήσεως.
3. Ὅροι καὶ προϋποθέσεις τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας. α) Δὲν πρέπει νὰ πάσχη ἡ ψυχὴ ἐκ τῆς ἀξιολογικῆς μυωπίας ἢ τυφλώσεως. β) Τὸ σύμπλεγμα τῶν ἀξιολογικῶν κινήτρων καὶ ἐλατηρίων. γ) Πίστις εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιτυχίας καὶ θάρρος.
4. Ἡ καλλιέργεια τῆς βουλήσεως ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ χριστιανικῇ ἀτμοσφαίρᾳ. α) Καταπολέμησις τῆς ἀξιολογικῆς μυωπίας καὶ τυφλώσεως. β) «Τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός». γ) Τὸ χριστιανικὸν θάρρος.
5. Πρακτικὴ ἐφαρμογή. Τὸ παράδειγμα τοῦ Μιαούλη. Λόγοι τοῦ ψυχολόγου S. Laurent. Συνεργασία μετὰ τὴν Θ. Χάριν.

1. Εἰσαγωγή.

Ὁ Δημοσθένης, ὅταν ἦτο μικρός, ἐτραύλιζε καὶ ἐδυσκολεύετο πολὺ εἰς τὴν μελέτην. Μὲ τὴν ἐπιμονὴν του ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἰσχυρὰν θέλησίν του κατῴρθωσε νὰ γίνῃ ὁ σπουδαιότερος ῥήτωρ τῶν Ἀθηνῶν. Εἶχε φωνὴν ἀδύνατον καὶ ἀποκρουστικὴν καὶ μετὰ τὴν ἐξάσκησιν τὴν ἔκαμε σταθερὰν καὶ εὐχάριστον. Ἦτο δειλὸς καὶ πολὺ ἀδυνάτου κράσεως. Δὲν ἀπεθαρρύνθη ὅμως ποτέ. Ἦρχισε νὰ ἐξασκῇται ἀναβαίνων τροχάδην ὑψώματα καὶ ἀπαγγέλλων στίχους ποιητῶν. Μετέβαινεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐμπρὸς εἰς τὰ κύματα ἐφώναζε διὰ νὰ δυναμώσῃ τὴν φωνὴν του. Διηγοῦνται, ὅτι ἐφθάσε νὰ κρατήσῃ πολλὰ χρόνια εἰς τὸ στόμα του ἓνα πετραδάκι, διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν κακὴν του προφορὰν. Τοιουτοτρόπως

πολεμῶν τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ ἐξασκούμενος, ἐγένετο ὁ μεγαλύτερος ῥήτωρ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ἂν ὁ Δημοσθένης ἐκαλλιέργησε τόσον πολὺ τὴν θέλησίν του διὰ τῆς ἰδικῆς του ἀνθρωπίνης προσπάθειας, πολὺ περισσότερον ἢ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου δύναται νὰ γίνῃ πανίσχυρος, ὅταν συνδέεται μὲ τὴν θεῖαν παντοδυναμίαν καὶ ἔχῃ ὑπερφυσικὰ κίνητρα καὶ ἐλατήρια.

2. Τί εἶναι βούλησις καὶ βουλευτική ἐνέργεια.

Εἰς προηγούμενον μάθημα εἶπομεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος καταφάσκει ἢ ἀρνεῖται μίαν ἀξίαν διὰ τῆς βουλήσεώς του. Ἡ βούλησις διακρίνεται ἀπὸ τὰς ἄλλας ψυχικὰς ιδιότητας καὶ λειτουργίας. Βεβαίως ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν γνῶσιν, — καθ' ὅσον «*nihil volitum, nisi cognitum*» (=οὐδὲν δύναται νὰ θελήσῃ τις, ἐὰν δὲν γνωρίσῃ αὐτό), — ἀλλ' ὅμως δὲν ταυτίζεται πρὸς αὐτήν. Μὲ τὴν βουλευτικὴν ἐνέργειαν ἡ ψυχὴ τρόπον τινὰ δίδει ἀπάντησιν εἰς τὴν γνῶσιν καὶ λαμβάνει θέσιν ἔναντι τοῦ γνωσθέντος. Ὡσαύτως ἡ βούλησις δὲν ταυτίζεται πρὸς τὸ συναίσθημα, ἂν καὶ ἐπηρεάζεται ἰσχυρῶς ἐξ αὐτοῦ.

Ἡ ψυχὴ μὲ τὰς συναισθηματικὰς τῆς συγκινήσεις μένει «κλεισμένη εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς», ὅπως ἀκριβῶς μία λίμνη, ποὺ ἀναταράσσεται μὲν ἀπὸ τὸν ἄνεμον, ἀλλὰ περικλείεται πανταχόθεν ὑπὸ βράχων. Ἀντιθέτως ἡ ψυχὴ μὲ τὴν βούλησιν γίνεται πλέον ἀποφασιστικὴ, ὡθεῖ οἶονεὶ τὸν ἑαυτὸν τῆς πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ στρέφεται πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον, ποὺ ἔχει ἢ νομίζει ὅτι ἔχει ἀξίαν. Ἡ βούλησις ἐπὶ πλέον εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοτελὴς ἔναντι τοῦ ἐνστικτώδους βίου, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ ἐμπαθεῖς ἄνθρωποι θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν τὴν πλέον ἰσχυρὰν βούλησιν, ἐνῶ συχνάκις συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Τὰ ἐνστικτα κατευθύνονται πρὸς ὠρισμένα συγκεκριμένα ἀντικείμενα, ποὺ ἀνήκουν εἰς μίαν καθωρισμένην περιοχὴν τοῦ εἶναι, σχετιζομένην πρὸς ὠρισμένας ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ βούλησις ἀντιθέτως στρέφεται πρὸς πᾶν ὅ,τι σχετίζεται πρὸς τὰς ἀξίας καὶ τοιουτοτρόπως, ἐνῶ αἱ ἐνστικτώδεις ἐνέργειαι εἶναι τι παθητικόν, ἀντιθέτως εἰς τὴν ἐσκεμμένην ἀπόφασιν τῆς βουλήσεως τὸ Ἐγὼ μας εἶναι αὐτεξούσιον. Ἡ βούλησις, ὅταν κατευθύνεται πρὸς πνευματικὰς ἀξίας, ἔρχεται συχνάκις εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς κατευθύνσεις τῶν ἐνστικτων¹.

1. Alexander Willwoll, *Seele und Geist*², Freiburg 1953, σελ. 126 - 128. ΧΑ, σελ. 58.

Ἄλλὰ ποῖα εἶναι ἡ ἐνδοτέρα φύσις τῆς βουλήσεως καὶ βουλευτικῆς ἐνεργείας; Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἐγχειριδίων τῆς ψυχολογίας ἀναφέρουν, ὅτι τὰ κύρια στοιχεῖα αὐτῆς εἶναι ἅφ' ἐνὸς ἢ ἐντὸς ἡμῶν παράστασις τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκτελεστέας πράξεως, ὁ ὁποῖος ἔλκει καὶ ὠθεῖ ἡμᾶς εἰς δρᾶσιν καὶ ἐνέργειαν, ἅφ' ἐτέρου ἢ κατόπιν ἐσωτερικῆς διασκέψεως ἀπόφασις περὶ ἐκτελέσεως ἢ μὴ τῆς ὑπὸ κρίσιν πράξεως καὶ ἐκ τρίτου ἢ ἐκτέλεσις τῆς ληφθείσης ἀποφάσεως¹. Κατὰ ταῦτα οὐδεμία βουλευτικὴ πράξις συμβαίνει αἰφνιδίως, ἀλλ' ὑπάρχει περίοδος σταθμήσεως, ἡ ὁποία πολλάκις λαμβάνει τὴν μορφήν δραματικοῦ ἀγῶνος, «μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων», ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Ἀπ. Παῦλος (Ῥωμ. β', 15). Οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι ὠθοῦν τὴν βούλησιν εἰς ἐνέργειαν, καλοῦνται συνήθως ἐ λ α τ ῆ ρ ι α καὶ κ ί ν η τ ρ α τῆς βουλήσεως².

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκριβῶς ἡ Ψυχολογία ἄπτεται τῆς Φιλοσοφίας τῶν ἀξιών, δοθέντος, ὅτι τὰ περὶ βουλευτικῶν κινήτρων καὶ ἐλατηρίων ὑπὸ τῆς Ψυχολογίας λεγόμενα συμπληροῦνται, διαφωτίζονται καὶ κατανοοῦνται πλήρως διὰ τῆς ἀξιολογικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία ἀκριβῶς ὡς κίνητρα καὶ ἐλατήρια τῆς βουλήσεως παρουσιάζει τὸ ὑπ' αὐτῆς ἐρευνώμενον βασιλῆιον τῶν ἀξιών³.

1. Γεωργίου Σακελλαρίου, Γενικὴ Ψυχολογία, Ἀθῆναι 1947, σελ. 507 ἐξ. Θεοφίλου Βορέα, Ψυχολογία, ἐν Ἀθήναις 1933, σελ. 361 ἐξ. Χρ. Ἀνδρούτσου, Γενικὴ Ψυχολογία, ἐν Ἀθήναις 1934, σελ. 336 ἐξ. Δημητρίου Γ. Μωραίτου, Γενικὴ Ψυχολογία, Ἀθῆναι 1939, σελ. 298 ἐξ. Ἐκ τῶν ξένων ἔργων ἄξια μνείας εἶναι τὰ ἐξῆς: N. Ach, Analyse des Willens, 1935. J. Lindworsky, Der Wille, seine Erscheinung und seine Beherrschung³ 1923. H. Rohrer, Theorie des Willens auf exp. Grundlage, 1932. Ph. Lersch, Aufbau der Person⁶, 1954 κ.ξ.

2. Πρβλ. Γ. Σακελλαρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 527. Θ. Βορέα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 372. Χ. Ἀνδρούτσου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 336. Al. Willwoll, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 128 ἐξ. M. J. Hillbrand, Motiv ἐν Lexikon der Pädagogik, τόμ. 3, Freiburg 1954, στ. 536 - 537. André Lalande, Motif ἐν Vocabulaire technique et critique de la Philosophie⁶, Paris 1951, σελ. 421.

3. Εὐαγγ. Θεοδώρου, ἄρθρ. «Βούλησις» ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἑγκυκλοπαιδείᾳ, συμπληρ. τόμ. Β', σελ. 129. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ καλλιέργεια τῆς βουλήσεως διὰ τοῦ ὀρθοδόξου μορφωτικοῦ ἔργου, ἐν Ἀθήναις 1960, σελ. 6.

Βεβαίως ὁ καθ' ὅλου συνειδητός ἢ ἀσυνειδήτος ψυχικός μηχανισμός μετὰ τὸν ἐμφωλεύοντα εἰς αὐτὸν δυναμισμόν ἐπηρεάζει τὰ μέγιστα τὴν βούλησιν, ἀλλ' ἐκεῖνο κυρίως, τὸ ὅποῖον τὴν κινεῖ, εἶναι αἱ ἀξίαι, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἴπομεν εἰς προηγούμενον μᾶθημα, ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰς ἐμφύτους ἀξιολογικάς ῥοπὰς καὶ προδιαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ συναρτῶνται πρὸς διάφορα ὑλικά ἢ πνευματικά ἀντικείμενα. Αἱ ἀξίαι ἀκριβῶς ἐπηρεάζουν τὴν βούλησιν ὡς σκοποί, κίνητρα καὶ ἐλατήρια.

Ἦσθε ἡ βούλησις δὲν ἔχει ἀπόλυτον αὐτονομίαν καὶ αὐθυπαρξίαν. Ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ὀργανικὴν ὁλότητα τοῦ ψυχικοῦ βίου, πρὸς τὸ συνολικόν μας ἔγῳ καὶ πρὸς τὴν ὅλην προσωπικότητα, ἐκ τῆς ὁποίας παράγεται. Ἡ βούλησις τροφοδοτεῖται καὶ κινητοποιεῖται κυρίως ὑπὸ τοῦ λεγομένου ἀξιολογικοῦ συναισθήματος καὶ ἀξιολογικοῦ βιώματος. Βεβαίως ἡ βουλευτική ἐνέργεια ἐπηρεάζεται σημαντικῶς ἐκ τῶν ἐνστικτωδῶν παρορμήσεων ἢ ἐκ τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι δροῦν ἐν τῷ ἀσυνειδήτῳ ἢ ὑποσυνειδήτῳ, ὡς καὶ ἐκ τοῦ καθ' ὅλου ψυχοσωματικοῦ μηχανισμοῦ, ὡς οὗτος διαμορφοῦται μετὰ τὰς ἐμφύτους καὶ κληρονομικάς προδιαθέσεις καὶ τὰς ἐπικτήτους ἔξεις¹. Παρὰ ταῦτα, τὰ ἐλατήρια καὶ κίνητρα τῆς βουλήσεως εἶναι πρωτίστως καὶ κυρίως αἱ διαφοροὶ ἀξίαι καὶ ὄχι ὁ μηχανισμός καὶ αἱ ἐπιδράσεις τοῦ συνειδητοῦ ἢ ἀσυνειδήτου, ἀτομικοῦ ἢ κοινωνικοῦ βίου. Ὅταν ὁμιλῶμεν διὰ τὰ αἴτια καὶ ἐλατήρια τοῦ πρὸς τὸν βόρειον πόλον ταξιδίου ἐνὸς ἀεροπλάνου, δὲν θὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κατάστασιν τῶν μηχανῶν τοῦ ἢ τὰ ρεύματα τοῦ ἀέρος, τὰ ὁποῖα ἀναμφιβόλως ἐπηρεάζουν τὸ ταξιδιόν του, ἀλλὰ μόνον ὅ,τι θὰ ἐδικαιολόγει τὴν ἀναληφθεῖσαν περιπέτειαν (λ.χ. τὴν ἔλξιν ἐκ τοῦ θελγῆτρου τοῦ πολικοῦ τοπείου, τὴν ἐλπίζομένην δόξαν, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπιστημονικῆς διερευνήσεως τοῦ τοπείου κ.λ.π.). Κατὰ παρόμοιον τρόπον τὰ κύρια κίνητρα καὶ ἐλατήρια τῆς βουλήσεως εἶναι οὐχὶ αἱ ἐπ' αὐτὴν ἐπιδράσεις τῆς ψυχοσωματικῆς ὑφῆς καὶ ἐνεργείας, ἀλλ' αἱ ἀξίαι τῶν ὑλικῶν ἢ πνευματικῶν ἀντικειμένων καὶ ἀγαθῶν, πρὸς τὰ ὁποῖα κατευθύνεται ἡ βούλησις. Οὐδέποτε ἡ ψυχὴ στρέφεται πρὸς τὴν ἀπαξίαν ἢ πρὸς κάτι, ποῦ δὲν ἔχει δι' αὐτὴν ἀξίαν.

Μόνον ὅ,τι φαίνεται ὡς ἀξία δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν βούλησιν, νὰ σχετισθῇ πρὸς αὐτὴν καὶ νὰ καλῇ αὐτὴν πρὸς λῆψιν κατευθύνσεως. Καὶ αὐτός ὁ αὐτοκτονῶν λιποτακτεῖ ἐκ τῆς ζωῆς, διότι ἐνώπιον τῶν ἐσκοτισμένων πνευματικῶν τοῦ ὀφθαλμῶν ἢ ἀνυπαρξία ἔχει ἀξίαν μεγαλυτέραν τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ψυχὴ πάντοτε

1: Πρβλ. Alex. Willwoll, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 128.

ἐπιθυμεῖ τι, διότι τοῦτο ἀναλάμπει πρὸ αὐτῆς ὡς πλήρες ἀξίας. Διὰ τὴν ὑπάρξιν βουλευτική ἐνέργεια, πρέπει ἀπαραιτήτως ἡ ψυχὴ νὰ στραφῇ πρὸς ἓν ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὑπ' αὐτῆς ὡς φορεὺς ἀξίας, δηλαδὴ ὡς «ἀγαθόν»¹.

3. Ὅροι καὶ προϋποθέσεις τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας.

Κίνητρα λοιπὸν καὶ ἐλατήρια τῆς βουλήσεως εἶναι αἱ ἀξίαι. Ἄλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ, ὅτι πᾶσαι ἀνεξαιρέτως αἱ ἀξίαι εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀντικείμενα καὶ ἐλατήρια τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως. Ἡ προσεκτικὴ ἐξέτασις τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας πείθει, ὅτι διὰ τὴν στραφῇ ἡ βούλησις ἡμῶν πρὸς ἓν ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον εἶναι φορεὺς μιᾶς ἀξίας, πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ ὑπάρχουν ὠρισμένοι ὅροι καὶ προϋποθέσεις:

α') Πρωτίστως ἡ ἀξία, πού αἰσθητοποιεῖται εἰς ἓν ὑλικὸν ἢ πνευματικὸν ἀντικείμενον, πρέπει νὰ εἶναι κατάλληλος ὅχι μόνον γενικῶς διὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀλλ' ὁρατὴ εἰς τὴν συγκεκριμένην ἀτομικὴν ὑπαρξιν. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου κατ' ἐξοχὴν ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνθρωπολογία, ἥτις δὲν διέπεται ὑπὸ οὐτοπιστικῆς καὶ χιμαιρικῆς ὑπεραιοδοξίας, ἀλλὰ βλέπει ρεαλιστικῶς τὸν ἄνθρωπον ὡς πνευματικῶς πέπτωκότα καὶ τετραυματισμένον, ὑποβοηθεῖ νὰ κατανοήσωμεν, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, κατὰ τὴν βίωσιν τῶν διαφόρων ἀξιῶν, δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὸ λεῖον καὶ καθαρὸν κάτοπτρον τοῦ τοίχου, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὰ πάντα ἀκριβῶς ὡς εἶναι, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς τὸ κάτοπτρον τῆς ἐπιφανείας τῆς λίμνης ἢ τῆς θαλάσσης, τὸ ὁποῖον, ὅταν μὲν αὕτη εἶναι καθαρά, ἀπεικονίζει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πιστῶς τὸ τοπεῖον τῆς ἀκτῆς, ὅταν ὅμως αὕτη εἶναι τεταραγμένη καὶ ὅχι καθαρά, ἄλλοτε ἐπιμηκύνει τὰ πράγματα τῆς ἀκτῆς, ἄλλοτε τὰ καθιστᾷ βραχύτερα, ἄλλοτε τὰ παραμορφώνει καὶ ἄλλοτε τὰ ἀποκρύπτει τελείως². Ὅταν ἡ ψυχὴ ὡς λέγουν τὰ λειτουργικὰ κείμενα τῆς

1. Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 128, 129 ἐξ. Εὐαγγέλου Θεοδώρου, Ἡ καλλιέργεια τῆς βουλήσεως διὰ τοῦ ὀρθοδόξου μορφωτικοῦ ἔργου σελ. 8 - 9.

2. Alex. Willwoll, Ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 130.

Ἐκκλησίας μας, κατακλύζεται ὑπὸ τῶν τελμάτων ἢ τῶν ὀρμητικῶν χειμάρρων τῶν παθῶν καὶ τῶν πειρασμῶν· ὅταν κλυδωνίζεται διὰ τοῦ «κλύδωνος» καὶ τῆς «τρικυμίας τῶν πταισμάτων» ἢ τῆς «τρικυμίας τῶν λογισμῶν» καὶ ὅταν «τοῦ βίου τὴν θάλασσαν ὑψουμένην καθορᾷ τῶν πειρασμῶν τῷ κλύδωνι», τότε αἱ ἀνώτεροι ἰδίως ἀξίαι ἀποκρύπτονται πλήρως ἢ ὑφίστανται πλήρη παραμόρφωσιν, φαινόμεναι ὡς τυραννικαὶ ἢ ἀποκρουστικαί. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ ἀσεβής, ἀνατρέπων πλήρως τὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα τῶν ἀξιῶν, «χαίρει ἐπὶ πᾶσιν, οἷς μισεῖ ὁ Κύριος», «ἐπιθυμεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπιθυμίας κακᾶς» καὶ ἡ «διστραμμένη καρδιά τεκταίνεται κακὰ»¹. Οὗτος πάσχει ἐκ τῆς ἀξιολογικῆς μυωπίας ἢ τυφλώσεως ἢ ἐκ τοῦ πνευματικοῦ δαλτωνισμού. Αὐτὸ ἔχει ὑπ' ὄψιν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ «ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ» (Ἰωάν. ιβ', 35) ἢ «ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ» (Α' Ἰωάν. β', 9 καὶ 11), ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ὅταν λέγῃ «τυφλὸς ἐστὶ, μυωπάζων» (Β' Πέτρ. α', 9).

β') Ἐπειτα τὰ διάφορα ἀξιολογικὰ κίνητρα καὶ ἐλατήρια ἀσκοῦν ἐπιβολὴν ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ διεγείρουν τὴν βούλησιν μὲ τὸσον μεγαλύτερον δυναμισμόν, ὅσον περισσότερον ταῦτα συναποτελοῦν ἐν σύμπλεγμα, μίαν δέσμην καὶ ὀργανικὴν ὁλότητα εἰς τρόπον, ὥστε τὰ ἐπὶ μέρους ἐλατήρια νὰ μὴ εὐρίσκωνται μεμονωμένα τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ νὰ συνενῶνται, ἵνα ἐνεργῇ δι' αὐτῶν ἐν πανίσχυρον ἐνιαῖον ὅλον. Ἐπίσης τὸ σύμπλεγμα τῶν ἐλατηρίων τούτων ἐνεργεῖ μετὰ μεγαλυτέρου δυναμισμού, ὅταν ἀφορᾷ εἰς τὴν ὁλότητα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ ἰδίως ὅταν ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἀνωτέρας πνευματικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου².

γ') Ὡσαύτως αἱ ἀξίαι ὡς ἐλατήρια καὶ κίνητρα τῆς βουλήσεως ἔχουν τὸσον μεγαλύτερον δυναμισμόν, ὅσον περισσότερον οἱ ὑπ' αὐτῶν προβαλλόμενοι σκοποὶ φαίνονται, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ

1. Εὐαγγ. Θεοδώρου, Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριωδίου, σελ. 122 - 123.

2. Εὐαγγ. Θεοδώρου, Ἡ καλλιέργεια τῆς βουλήσεως..., σελ. 10.

πραγματοποιηθοῦν. "Ο,τι φαίνεται ἀπραγματοποιήτον μόνον ὀδυνηράν ἐπιθυμίαν καὶ νοσταλγίαν εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ καὶ ὄχι ἐλπιδοφόρον ἐπιδίωξιν καὶ προσπάθειαν. "Όταν δὲν ὑπάρχῃ πίστις εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιτυχίας, τότε εἶναι ἴσως δυνατόν ὑψηλὰ ἰδανικὰ νὰ καταυγάζουν καὶ νὰ γοητεύουν τὴν ψυχὴν μας, ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ ἔχωμεν πίστιν εἰς τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα ἡμῶν, ὅπως ἐπιδιώξωμεν τὴν πραγματοποίησιν τούτων. Τὸ θάρρος εἶναι προϋπόθεσις τῆς ἐπιτυχίας. Ἐκ μιᾶς πτωχῆς εἰς θάρρος ψυχῆς μόνον ἀβεβαία, ψευδὴς καὶ ἐσωτερικῶς διεσπασμένη βούλησις εἶναι δυνατόν νὰ προέλθῃ¹.

4. Ἡ καλλιέργεια τῆς βουλήσεως ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ χριστιανικῇ ἀτμοσφαίρᾳ.

Πᾶσαι αἱ προϋποθέσεις αὗται τῆς βουλευτικῆς ἐνεργείας δημιουργοῦνται κατ' ἄριστον καὶ ἀπαράμιλλον τρόπον ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ χριστιανικῇ ἀτμοσφαίρᾳ:

α') "Όσον ἀφορᾷ ἐν πρώτοις εἰς τὸ αἶτημα τῆς καταπολεμήσεως τῆς ἀξιολογικῆς μυωπίας ἢ τυφλώσεως, ἡ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ ἀτμόσφαιρα μὲ τὸν Χριστοκεντρικὸν καὶ μυσταγωγικόν της χαρακτῆρα δημιουργεῖ ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν πιστῶν ζῶντα ἀξιολογικὰ βιώματα. Ἡ ὀρθόδοξος χριστιανικὴ βιοθεωρία ἀναζωπυρεῖ καὶ ἀναφλέγει ὅλους τοὺς μυχαιτάτους καὶ εὐγενεῖς ἀξιολογικοὺς πόθους τῆς ψυχῆς. Αὕτη δὲν ὀδηγεῖ τοὺς πιστοὺς εἰς ἓνα νοσηρὸν μυστικισμόν καὶ μίαν μονομερῆ κατάφασιν τῶν θρησκευτικῶν ἀξιῶν, ἀποξενοῦσαν αὐτοὺς τῶν λοιπῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλ' ἀντιθέτως ὑποβοηθεῖ αὐτοὺς, διὰ νὰ καταφάσκουν, ὡς εἶδομεν εἰς προηγούμενα μαθήματα, ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἀξίας καὶ μάλιστα κατὰ τρόπον συμμετρὸν πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα αὐτῶν. "Όστε ἡ γνησία ὀρθόδοξος ζωὴ σημαίνει τὴν ἀρίστην καταπολέμησιν

1. Alex. Willwoll, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 132. Τοῦ αὐτοῦ, Schicksal und Wille ἐν Schweizerische Rundschau 31 (1932) 676. Τοῦ αὐτοῦ, Gedanken zu einer Psychologie der Aszese ἐν Zeitschrift für Aszetik und Mystik 11 (1936) 20.

τῆς ἀξιολογικῆς μυωπίας ἢ τυφλώσεως, διότι καθαίρει καὶ διανοίγει τοὺς πνευματικοὺς ὀφθαλμούς, ἀποκαλύπτει εἰς αὐτοὺς τὸ πλήρωμα τῶν ἀξιῶν καὶ μάλιστα ἐν τῇ ὀρθῇ ἱεραρχικῇ σχέσει αὐτῶν.

β') Ἐπειτα ἡ ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου βιοθεωρίας ἀναγνώρισις τοῦ πληρώματος τῶν ἀξιῶν δημιουργεῖ πανίσχυρον σύμπλεγμα βουλευτικῶν κινήτρων καὶ ἐλατηρίων. Τὸ σύμπλεγμα τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ ἄψυχον ἄθροισμα, ἀλλὰ δυναμικὴν ἱεραρχικὴν τάξιν, ἀδιάσπαστον ὁλότητα, εἰς τὴν ὁποῖαν πάντες οἱ ἐπὶ μέρους ἀξιολογικοὶ σκοποὶ (γνωστικοί, αἰσθητικοί, κοινωνικοί, ἠθικοὶ κ.λ.π.) ὑποτάσσονται ὑπὸ μίαν θεμελιώδη ἀξιολογικὴν ῥοπὴν καὶ κατεύθυνσιν καὶ ὑπὸ ἓν σύνθημα : «Τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστὸς» (Κολ. γ', 11). Τὸ σύμπλεγμα τῶν ἐλατηρίων τούτων, ποῦ ἔχει σχέσιν πρὸς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς καταυγαζομένας πτυχὰς τῆς ζωῆς μας, κινητοποιεῖ ὁλόκληρον τὸν ψυχοσωματικὸν ὁργανισμὸν (διάνοιαν, συναίσθημα, βούλησιν καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα) καὶ αἰχμαλωτίζει «πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ» (Β' Κορ. ι', 5), εἰς τρόπον, ὥστε ὁ πιστὸς ἀποβαίνει «καινὴ κτίσις» καὶ περιπατεῖ «ἐν καινότητι ζωῆς» (Γαλ. ζ', 15. Ῥωμ. ζ', 4).

γ') Ἐπειτα ἡ ὀρθόδοξος βιοθεωρία ἐμπνέει εἰς τὴν ψυχὴν τὸ θάρρος, διότι καθιστᾷ συνειδητόν, ὅτι ὁ δυναμισμὸς τῶν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ πιστοῦ ἀξιολογικῶν ἐλατηρίων γίνεται μεγαλύτερος ἀφ' ἐνὸς διὰ τῆς πεποιθήσεως, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὁ Παῦλος, ὅταν ἔλεγε : «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ» (Φιλιπ. δ', 13), καὶ ἀφ' ἐτέρου διὰ τῆς ἀκραδάντου βεβαιότητος περὶ τοῦ ὅτι τὸ ὀρθόδοξον μορφωτικὸν ἰδεῶδες δὲν εἶναι ἀπροσπέλαστον, χιμαιρικὸν καὶ ἀπραγματοποιήτον, ἀλλὰ δύναται νὰ γίνῃ ζῶσα πραγματικότητα, ὡς ἀποδεικνύει τὸ παράδειγμα τῶν ἡρώων τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς. Ὁ ὀρθόδοξος πιστὸς ἀκούει πάντοτε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου «θαρσεῖτε» (Μάρκ. ζ', 50. Ἰωάν. ιζ', 33). Τὰ πανίσχυρα ὅπλα τῆς νήψεως, τῆς ὑγιοῦς ἀσκήσεως, τῆς νηστείας, τῆς προσευχῆς, τῆς Θ. Κοινωνίας, τῆς βιώσεως τοῦ εἰς τὸ παρὸν μεταφέροντος τὴν αἰωνιότητα ἐσχατολογικοῦ

στοιχείου κ.τ.τ. ὁδηγοῦν τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν εἰς συνεργασίαν μετὰ τὴν Θεῖαν Χάριν, ἥτις, ὥς προσφυῶς ἔχει λεχθῇ, εἶναι τρόπον τινὰ «ἡ οὐρανία ἀκτίς, ἡ ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἡλίου προσπίπτουσα ἐπὶ τοῦ μεμαραμένου ἀνθους, εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ἄνθος διανοίγει τὰ πέταλα καὶ ἀνορθοῦται μυρόεν καὶ καλλίφυλλον. Εἶναι ἡ ἰκμάς, ἡ ἀπὸ θεϊκῆς ῥίζης ἀνερχομένη ἐπὶ τὸν ἀτροφικὸν κλάδον καὶ ποιοῦσα αὐτὸν χλοερὸν καὶ καρποβριθῇ. Εἶναι ὁ χυμὸς καὶ ἡ πιότης τῆς καλλιελαίου, ἐγκεντριζομένης εἰς τὴν ἀγριέλαιον, διὰ τὴν ἐξευγενισθῇ ἡ δευτέρα μετὰ τὴν εὐγένειαν τῆς πρώτης»¹.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ δημιουργεῖ τὰ ἄριστα βουλευτικὰ κίνητρα καὶ ἐλατήρια.

5. Πρακτικὴ ἐφαρμογή.

Ὁ Μιαούλης ὡς νέος ἦτο μέθυσος. Διήρχετο τὰς ἡμέρας του εἰς τὰ οἶνοπωλεῖα μετὰ φιλονικίας. Μόλις ὅμως ἠκούσθη ἡ σάλπιγξ τῆς ἐλευθερίας, ἥτις ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Ταινάρου ἐκάλεσε τοὺς ὑποδούλους εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης ἐπλησίασε τὸν Μιαούλην καὶ μετὰ λόγους ἐμπνευσμένους ἔθιξε τὴν εὐαίσθητον χορδὴν τῆς καρδίας του. «Ἀνδρέα, τοῦ εἶπε, εἶναι καιρὸς πᾶν νὰ ἀρνηθῇς τὸν ἑαυτὸν σου. Ἡ Πατρίδα ζητεῖ τὴν λεβεντιά σου. Ἄφησε τὴν μέθη καὶ μέθυσε μετὰ τὸ λαϊκὸν κρασί, ποὺ λέγεται ἀγάπη γιὰ τὴν Πατρίδα». Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐγένετο ἄλλος ἄνθρωπος. Ἡρνήθη τὰ πάντα. Δὲν μετέβη ἄλλην φορὰν εἰς τὰ καπηλεῖα. Εἷς ἔρως ἐφλόγισε τὰ στήθη του: Νὰ ἴδῃ ἐλευθέραν τὴν πατρίδα του. Καὶ ὁ ἔρως οὗτος τὸν ἀνέδειξε μίαν ἀπὸ τὰς πλέον ἡρωϊκὰς φυσιογνωμίας τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 1821².

Τὸ παράδειγμα αὐτὸ εἶναι πολὺ διδακτικόν. Διδάσκει, ὅτι ἀκόμη καὶ ὁ ἔχων ἐξησθενημένην θέλησιν, ὅταν προβάλλῃ εἰς τὴν

1. Κ. Καλλινίκου, Τὰ θεμέλια τῆς πίστεως, σελ. 341.

2. Ὑ. Δημητρίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 529.

ψυχὴν του σύμπλεγμα ἀνωτέρων καὶ εὐγενῶν ἀξιολογικῶν κινήτρων καὶ ἐλατηρίων, δύναται νὰ ἰσχυροποιήσῃ τὴν θέλησίν του καὶ νὰ λάβῃ ἡρωϊκὰς ἀποφάσεις. Ὁ ψυχολόγος S. Laurent εἰς τὸ βιβλίον του «Πῶς νὰ γίνῃς χαλύβδινος χαρακτήρας» λέγει τὰ ἑξῆς : «Υπάρχουν στὴν ψυχὴ μυστικὰ ἐλατήρια. Φθάνει νὰ συγκεντρώσῃ κανεὶς αὐτὰς τὰς δυνάμεις. Φθάνει νὰ βάλῃ σὲ κίνησι αὐτὰ τὰ ἐλατήρια... Οἱ ἀδύνατοι, οἱ ἀποθαρρημένοι, οἱ ἄβουλοι διαθέτουν, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι, αὐτὲς τὶς θεῖες καὶ ἀνθρώπινες δυνάμεις. Ἔχουν καὶ αὐτοὶ μιὰ θέλησι, ἀλλὰ δὲν ξέρουν νὰ τὴ χρησιμοποιήσουν. Οποια καὶ νᾶναι ἡ ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ σας κατάστασις, καὶ ὅταν ἀκόμη εὐρίσκεσθε σὲ μιὰ κατάστασι συνηθισμένης καταπτώσεως, ἡμπορεῖτε νὰ διαπαιδαγωγήσετε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴν θέλησίν σας, νὰ χαλυβδώσετε τὸν χαρακτῆρά σας καὶ νὰ γίνετε ἐν ὄν δραστήριον». Καὶ ἡ πλέον ἀσθενὴς θέλησις γίνεται λίαν ἰσχυρά, ὅταν εὐρίσκεται εἰς συνεχῆ ἐπαφὴν μὲ τὴν πηγὴν τῆς θείας δυνάμεως, τὸν Κύριον. Τὸ ἀξίωμα «vouloir c'est pouvoir» (=θέλω σημαίνει δύναμαι) εἶναι ὀρθόν, ὅταν τίθεται ἐπάνω εἰς τὴν χριστιανικὴν του βάσιν. Ἡ θέλησις ἡνωμένη μὲ τὴν Θεῖαν Χάριν ἀποδεικνύεται ἀκαταγώνιστος ἐμπρὸς καὶ εἰς τοὺς ἰσχυροτέρους πειρασμούς. Μὲ τὴν στενωτάτην συνεργασίαν Θείας Χάριτος καὶ θελήσεως ἐγένοντο καὶ γίνονται ἀναρίθμητα θαύματα ἠθικῶν νεκραναστάσεων καὶ πνευματικῶν ἀναγεννήσεων¹.

Λοιπὸν ἅς φέρωμεν ἀποφασιστικῶς τὴν θέλησίν μας εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν Χριστὸν διὰ τῶν ἁγιαστικῶν μέσων τῆς Ἐκκλησίας. Ἄς ἀνοίγωμεν εἰς Αὐτὸν καθημερινῶς τὴν ἐνδοτέραν θύραν τῶν ἀδύτων τῆς ψυχῆς μας μὲ μιὰν ἀποφασιστικὴν βουλευτικὴν ἐνέργειαν καὶ ἐκδήλωσιν. Εἰς ζωγράφος ἐδέχθη μιὰν ἡμέραν εἰς τὸ ἐργαστήριόν του τὴν ἐπίσκεψιν ἑνὸς φίλου του καὶ ἤρchiσε νὰ τοῦ δεικνύῃ διάφορα ἔργα του. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ ἐπισκέπτου ἔπεσαν εἰς μιὰν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅστις «κρούει τὴν θύραν». «Ἐδῶ ὑπάρχει ἓνα λάθος, παρατήρησεν ὁ ἐπισκέπτης. Ἡ πόρτα δὲν ἔχει χερούλι». «Ὁχι! Δὲν εἶναι λάθος. Τὸ χερούλι εἶναι ἀπὸ τὸ μέσα μέρος. Εἶναι ἡ θέλησίς μας», ἀπήντησεν ὁ ζωγράφος².

1. ΕΚ, σελ. 169 - 170.

2. Ὑ. Δημητρίου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 390.

Μορφή διδασκαλίας.

Ἡ μορφή διδασκαλίας θὰ εἶναι διαλογικὴ μόνον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπ' ἀριθ. 2 παραγράφου. Εἰς τὸ ὑπόλοιπον μάθημα αὕτη θὰ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκροαματικὴ.

Ἐποπτικὰ μέσα.

Ὡς ἐποπτικὸν μέσον δύναται νὰ χρησιμοποιεθῇ πίναξ, ἔχων καλλιτεχνικῶς γεγραμμένα ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἐν τῷ μαθήματι χρησιμοποιούμενα χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐπίσης ἐν τῷ Ἐνοριακῷ Κέντρῳ Νεότητος θὰ ἡδύνατο νὰ χρησιμοποιεθῇ λογοτεχνικὸν ἢ θεατρικὸν ἔργον μὲ περιεχόμενον σχετικὸν πρὸς τὴν Πρακτικὴν Ἐφαρμογὴν.